

O ZNAČENJU UNUTRAŠNJEG ODSJEKA BANSKOGA VIJEĆA (1848—1850)

Iskra Iveljić

Bansko vijeće je nezavisna ali privremena i od vladara nepotvrđena hrvatska vlada koja je djelovala od 1848. do 1850. godine. Premda je prekid realne unije s Ugarskom u travnju 1848. potakao osnivanje samostalnog upravnog tijela, još od samog početka hrvatskog četrdesetosmaškog pokreta izražavao se zahtjev za vlastitom vladom. Tako su na narodnim skupštinama u Zagrebu, 22. i 25. ožujka 1848. zaključene »želje naroda« i »Zahtjevanja naroda«, programi u kojima se između ostalog traži osnivanje domaće vlade. Treća točka »Želja« zahtijeva »naš posebni, našem saboru odgovorni ministrij«, a »Zahtjevanja« pod točkom pet traže vlastitu vladu odgovornu Hrvatskom saboru, u koju bi ušli »ljudi narodu povoljni i od noviega duha napredka i slobode«.¹ Slična želja prisutna je i u dokumentu nastalom krajem travnja ili početkom svibnja 1848, »Misli Nekojih Domorodacah«. Njime se predlaže osnivanje Banskog savjeta — vlade odgovorne Hrvatskom saboru, s time da bi vezu s bečkim središtem održavao jedan državni savjetnik.²

Vladar nije ispunio želje Hrvata koje mu je hrvatsko poslanstvo podnijelo u obliku peticije, ali se imenovanje pukovnika Josipa Jelačića banom podudarilo s prvom točkom »Zahtjevanja«. Jedan od glavnih zadataka novoimenovanoga bana bio je saziv Sabora kao jedinog tijela nadležnog da odredi stav Trojedne kraljevine prema važnim državnopravnim pitanjima odnosa prema Austriji i napose prema Ugarskoj. Nužnost sazivanja Sabora ogledala se i u činjenici što je hrvatsko poslanstvo vladaru zapravo bilo ilegitimno jer ga nije izaslao Sabor, već skupština. Kako se od Sabora očekivalo da ozakoni zahtjeve, Jelačić je u proglasu krajem travnja istakao da će se čin

¹ Jaroslav Šidak, Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848—49, Zagreb 1979, 46—53.

² Arhiv Hrvatske (dalje: AH), Banska pisma (dalje: BP), 21, CLI, 1848. (kod arhivske građe citiran je prvo broj spisa, zatim rimskom brojkom broj kutije i na kraju godina). Za provenijenciju tog dokumenta značajna je činjenica da nije naveden u protokolu banskih pisama za 1848. godinu: AH, Ktalog 19, »Zapisnik političkih pisamah banskih i odlukah« (dalje: »Zapisnik banskih pisama« (Usp. J. Šidak, Prilozi hrvatskoj povijesti za revolucije 1848, Radovi IHP 9, Zagreb 1976, 77—82; Ivan Beuc, Povijest institucija državne vlasti kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1985, 250—251; Petar Korunić, Jugoslavenska ideologija u hrvatskoj i slovenskoj politici. Hrvatsko-slovenski politički odnosi 1848—70, Zagreb 1986, 54—55.

»državnoga preporodjenja naroda«, izvesti »naravnim, zakonitim« putem, na Saboru na kojem će se moći saslušati volja cijeloga naroda.³

Budući da je u proglasu najavljeno »narodno zastupanje«, valjalo je odlučiti o novoj strukturi Sabora, pa je Jelačić 27. travnja 1848. uputio pozive istaknutim narodnjacima da se okupe u Banskom vijeću. U literaturi se to tijelo naziva Banskom konferencijom ili vijećem, a u spisima Banskom konferencijom, vijećem ili pogovorom.⁴ Izvjesno je da se Bansko vijeće sastalo po tradiciji Banske ili kraljevske konferencije, tipično staleškog tijela koje bi sazivao ban ili u njegovoj odsutnosti zagrebački biskup, s ciljem da se riješe važna pitanja ako saziv Sabora nije moguć. Takva potreba se ukazala upravo 1848. godine kada je ban morao sazvati tijelo koje će izraditi novi način saborskog zastupanja.

S obzirom da je ban uputio pozive za Bansko vijeće, a ne konferenciju, te da je novi izborni red Hrvatskog sabora u ime Banskog vijeća potpisao njegov perovođa Dragutin Kušlan, čini se ispravnim sazvano tijelo zvati Banskim vijećem iako je ono u početku bilo tek slabo organizirani skup nekolicine narodnjaka, pa se i nije bitno razlikovalo od konferencije. Nije zanimariva ni činjenica što je prevladalo ime vijeće, po uzoru na Hrvatsko kraljevsko vijeće, a ne savjet ili konferencija, jer takav naziv ukazuje na opredjeljenje za upravni a ne samo savjetodavni organ.

Podaci o osnivanju Banskog vijeća u literaturi su šturi, a ni arhivska građa ne daje posve precizne obavijesti. Ipak, moguće je rekonstruirati kronologiju toga tijela: sazvano je 27. travnja 1848, sastalo se najkasnije do 8. svibnja, 14. svibnja prošireno je novim članovima, 18. svibnja podijeljeno na odsjeke a člankom XI Hrvatskog sabora 1848. potvrđeno kao privremena vlada. Pred polazak u rat protiv Mađara ban je 7. rujna ovlastio Bansko vijeće da na čelu s banskim namjesnikom Mirkom Lentulajem upravlja zemljom.⁵

³ Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske 40, Zagreb, 27. travnja 1848 »Narodu hrvatskome i srbaskome u trojednoj kraljevini Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ljubezni pozdrav; Stjepan Pejaković, Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848, Wien 1861, 1—3; P. Korunić n. dj, 68—69.

Zanimljivo je da je A. Vranjican pisao Gaju kako je u proglasu učinjena velika greška što su izostavljeni Slavonci. Predložio je Gaju da tiska novih 100 proglašenja i pošalje ih u Slavoniju, a da u svojim novinama objavi kako je greškom ispuštena ta riječ. Velimir Deželić, Pisma pisana dru Ljudevitu Gaju i njeki njegovi sastavci (1828—1850), Građa za povijest književnosti hrvatske (dalje: Građa), 6, Zagreb 1909, 302.

⁴ AH, Križevačka županija (dalje: KŽ), 480, 483, 490, 489, CCCCXXVI, 1848.

⁵ Po Bogoslavu Suleku Vijeće je ustrojio Sabor (B. Sulek, Hrvatski ustav ili konstitucija godine 1882, Zagreb 1883, 62) odnosno ban kao diktator (isto, 120). Ivan Perkovac je zapisao da je ban pošavši u rat imenovao odbor koji je preuzeo upravu i da se taj odbor prozvao Banskim vijećem (I. Perkovac, Pripovijesti. Iz bojnoga odsjeka, Zagreb 1905, 216). Prema Josipu Neustädteru ban je ustpostavio vijeće čim je preuzeo vlast (J. Neustädter, Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848, Zagreb 1942, 226). J. Šidak navodi da se Vijeće sastalo 8. svibnja (Studije, n. dj, 83), da je 18. svibnja podijeljeno na odsjeke a 7. rujna dobilo konačan oblik (isto, 277). Mirjana Gross smatra da je Vijeće imenovano krajem travnja, nakon prekida odnosa s Ugarskom, te da ga je 7. rujna Jelačić postavio kao privremenu vladu (M. Gross, Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850—1860, Zagreb 1985, 62). Ivan Beuc misli da je Vijeće djelovalo već krajem travnja (N. dj, 252).

O sazivu Vijeća: AH, BP 67, 140, 146, CLÍ, 1848; Nacionalna i sveučilišna biblioteka (dalje: NSB) R 5845 br. 11. Usp. Milorad Živančević, Ivan Mazuranić,

Već 8. svibnja Vijeće je izdalo novi način saborskog zastupanja, no održavanje Sabora je došlo u pitanje jer je vladar 7. svibnja naredio banu da se podloži mađarskom ministarstvu, koji je tražio da se u Hrvatskoj opozove prijeki sud i naredba oblastima da naloge primaju isključivo od Jelačića. U smislu carevog pisma palatinu Stjepanu da se zbog separatističkih težnji u Hrvatskoj postavi kraljevski komesar, na tu je dužnost postavljen general I. Hrabowski.⁶ Banskog vijeće je 11. svibnja od vladara zatražilo da se ne donose naredbe protivne banskima i da se Jelačiću dade neograničena vlast dok se situacija ne razmotri na Saboru. Uz ličnost bana Vijeće je vezalo mogućnost održanja reda i poretka.⁷ Koliko je stanje bilo napeto svjedoči član Banskog vijeća Franjo Žigrović, koji izvještava Upravni odbor križevačke županije da je u Zagrebu našao sve spremnim za rat.⁸ Nezavidan Jelačićev položaj pogoršalo je vladarevo ručno pismo od 29. svibnja kojim mu nalaže da opozove saziv Sabora i smjesta krene na dvor u Innsbrucku. Banskog vijeće je izložilo Jelačiću nužnost njegova ostanka u zemlji kako bi se mogao sastati Sabor, smatrajući da banov odlazak valja i silom spriječiti.⁹

Tako se Vijeće našlo u žarištu burnih zbivanja koja su doprinijela da ono i prije zasjedanja Sabora dobije istaknuto mjesto u hrvatskoj politici, te da počne djelovati organiziranije. Kako se, prema riječima F. Žigrovića, zaključak donesen jednog dana mogao već sljedećeg preinačiti budući da svi vijećnici nisu prisustvovali sjednicama, 18. svibnja je odlučeno da se osnuju odsjeci koji bi se sastojali od stalnih članova.

Podjela na odsjeke značila je začetak Banskog vijeća kao upravnog tijela premda su u početku njegova struktura i status bili prilično nestalni i neodređeni.¹⁰ Iz koncepta koji govori o početku rada Vijeća može se razabrati da je ban izrazio želju da se »zagrebački domoroci« okupe oko njega kako bi mu pomogli u obavljanju njegovih teških poslova. Više podataka pruža F. Žigrović koji spominje podjelu na »Kultus«, »Domaće«, pravosudne, financijske i bojne poslove (ove posljednje vodi ban osobno), kao i vijeće pod predsjedništvom Lj. Gaja zaduženo za odnose prema Austriji i Ugarskoj.

Gaj je sebe smatrao za »upravitelja inostranih dielah«, a da se ne radi o Gajevom pretjerivanju svjedoči i savremeni diplomatski izvještaj prema kojem je Jelačić postavio ministra vanjskih poslova.¹¹ Gaj je svoju poziciju u Vijeću, a i šire, izgubio zbog afere s knezom Milošem, no premda je Gajevo vijeće otpalo iz strukture Banskog vijeća, njegovu je ulogu barem djelomice preuzeo saborski odbor zadužen da izradi osnovu odnosa prema Aus-

Novi Sad — Zagreb 1988, 84; Izgleda da je bilo pozvano oko 35 vijećnika; R. Maixner, T. Jakić i I. Esih, Korespondencija Dragojla Kušlana, Građa 19, Zagreb 1950, 164; O proširenju novim članovima: AH, BP, »Zapisnik banskih pisama«; O podjeli na odsjeke: KŽ 500, CCCCXXVI, 1848; Ovlasti od 7. rujna: AH, Banskog vijeće (dalje: BV), unutrašnji odsjek 291, I, 1848.

⁶ S. Pejaković, n. dj, 8 i 18—21.

⁷ isto, 14—18.

⁸ KŽ 498, CCCCXXVI, 1848.

⁹ S. Pejaković, n. dj, 21—24.

¹⁰ O njenom početnom obliku podatke pružaju tri dokumenta: Žigrovićev izvještaj Upravnom odboru križevačke županije 18. svibnja (KŽ 500, CCCCXXVI, 1848), zatim jedan koncept bez datuma i signature (BV, unutrašnji odsjek, I, 1848), te »Naredba o ustrojstvu bankskoga Věća: Za Kraljevine Hrvatsku i Slavonsku kao i za Primorje (dalje: »Naredba o ustrojstvu«), također bez datuma i signature. (BV unutrašnji odsjek I, 1848).

¹¹ V. Deželić, n. dj, 347; Vladoje Dukat, Korespondencija o događajima u Ugarskoj 1847—49, Starine JAZU XXXVI, Zagreb 1918, 308.

triji i Ugarskoj. Koliko je neodređen bio položaj Banskog vijeća i nakon privremenog prekida saborskih zasjedanja u lipnju svjedoči činjenica da je do povratka bana donošenje važnih odluka prepušteno banskom namjesniku i saborskom odboru.

Čvrstom jezgrom Banskog vijeća mogu se smatrati unutrašnji, prosvjetni, financijski, pravosudni i bojni odsjek, mada su dva potonja odsjeka možda osnovana kasnije od ostalih; no već početkom srpnja postoji pet odsjeka.¹² Zadobivši donekle stalan oblik, struktura Vijeća se i granala. Tako bi se, u širem smislu, uz Vijeće mogli vezati državna blagajna i računovodstvo, uređenje kojih je povjereno financijskom odsjeku, te državno odvjetništvo. U odsjeku financija oblikovalo se i graditeljsko nadležstvo, a kao načelnik državnih građevina spominje se Leonard Zornberg.¹³

Premda je M. Lentulaj u pismu banu 25. veljače razmatrao mogućnost sjedinjenja pravosudnog odsjeka i Banskog stola, do njega nije došlo.¹⁴ Tako je struktura Vijeća ostala nepromijenjena sve do 1850. kada je u duhu novog preuređenja prvom žrtvom neoapsolutizma postao financijski odsjek, koji je svoje ingerencije morao prepustiti novom Financijskom ravnateljstvu na čelu s Vinzenzom Kappelom. Na sličan način poslovi graditeljstva dodijeljeni su Građevnom upraviteljstvu pod L. Zornbergom. Izgubivši financijsku kompetenciju, Bansko vijeće više i nije bilo samostalnom vladom, a nedugo potom, 26. lipnja 1850. je raspušteno.¹⁵

O strukturi pojedinih odsjeka vrijedne obavijesti daje »Naredba o ustrojenju«. Po njoj odsjek pravosuđa ima dva savjetnika, jednog za Hrvatsko primorje i gradove i drugog za županije, trgovišta i općine, dok prosvjetni odsjek ima četiri školska i dva vjerozakonska savjetnika. Najsloženiji su bili financijski i unutrašnji odsjek. Prvi je imao predsjednika, potpredsjednika i četiri referenta, a obuhvaćao je poslove trgovine, obrta, prometa i poljoprivrede. Širok djelokrug imao je i unutarnji odsjek u kojem su predviđeni savjetnici za 1) gradove i Hrvatsko primorje 2) županije, trgovišta i općine 3) policiju i opću sigurnost, porezni i pučki popis, dopise inozemnih oblasti te dopise vojnih vlasti koji nisu strogo vojnog karaktera 4) zdravstvo i 5) vojne poslove poput povjereničkog djelovanja, narodne straže, novačenja i dopisa isključivo vojne naravi. Jedan od savjetnika unutrašnjeg odsjeka morao je ujedno biti i ravnateljem pisarnice Vijeća. Izgleda da je takva podjela poslova barem donekle poštovana. Ravnateljem pisarnice bio je savjetnik Franjo Kukuljević, koji je pomagao i u pitanjima što su se ticala Hrvatskog primorja jer je u Vijeće došao s dužnosti suca u Bakru. O zdravstvu je brinuo praliječnik Aleksa Praunšperger, a o vojnim poslovima Todor Đurđe-

¹² Da je pravosudni odsjek osnovan kasnije upozorio je I. Beuc (n. dj, 256) a o osnivanju bojnog odsjeka u srpnju piše Ljudevit Vukotinović: »Uspomene iz godine 1848«, Vienac XIII, Zagreb 1881, br. 10. Žigrović, koji oba ta odsjeka spominje još 18. svibnja kao načelnike spominje Slavonca D. Vukovića i Srbe B. Petranovića i Gavrilovića. Izgleda da oni nisu preuzeli dužnost, jer se nigdje drugdje ne spominju kao načelnici. Možda se osnivanje nekih odsjeka odgodilo. Izvjesno je da krajem svibnja postoje unutrašnji, financijski i prosvjetni odsjek. BP 192, 208, 214, CLI, 1848. O pravosudnom i bojnom odsjeku početkom srpnja v. »Zapisnik banskih pisama«.

¹³ U Zagrebu je 1849. boravio državni računar iz Dalmacije da bi pomogao da se računovodstvo stručnije vodi, a namjesnik je molio bana da se zauzme za to da se on može na dulji rok posvetiti toj dužnosti. BP 377, CLIV, 1849; O Zornbergu: AH, Banska vlada 12563, LXIV, 1852.

¹⁴ BP 106, CLII, 1849.

¹⁵ NSB R 5850/II, br. 35.

vić.¹⁶ Točna podjela nadležnosti nije mi poznata jer su spise unutrašnjeg odsjeka gotovo uvijek vidirali načelnik ili njegov zamjenik.

Već od samog saziva Vijeća postavila se dvojba da li će u njemu sudjelovati ljudi od povjerenja bana, ili će pojedine oblasti moći izaslati svoje odabranike. Na izričiti zahtjev Upravnog odbora križevačke županije F. Žigrović je još u Gajevoj prisutnosti pitao bana da li bi bilo primjereno da se što veći broj ljudi pozove u Vijeće, a Jelačić je odgovorio da će mu »u tom Savétu svaki Domorodac bez razlike roda povoljen biti«, ali je smatrao najboljim rješenjem da njegovi odabranici steknu i povjerenje oblasti. Takvu dilemu iskusio je Žigrović osobno jer je osjećao da ne može biti zastupnikom naroda s obzirom da je u Vijeće došao na banov poziv.¹⁷ Dakako, o narodnom zastupanju nije u Banskome vijeću moglo biti govora jer je načelnike i savjetnike imenovao ban bez upliva bečkog središta, ali izgleda i bez presudnog utjecaja oblasti Trojedne kraljevine.

Iako je glava Vijeća bio ban, zbog njegova gotovo stalnog izbjivanja prvim čovjekom Banskog vijeća je bio banski namjesnik Mirko Lentulaj, kojeg je i sam Jelačić nazivao predsjednikom Vijeća.¹⁸ Lentulaja je na čelu Banskog vijeća zamjenjivao načelnik pravosudnog odsjeka Janko Kuković.¹⁹ Ipak, predmeti strogo političke naravi prema banovom nalogu ostavljeni su njegovoj odluci, a namjesnik je bio dužan redovno ga izvještavati o radu Vijeća.²⁰

Usprkos činjenici što građa unutrašnjeg odsjeka ne pruža posve precizne podatke o činovništvu Banskog vijeća, mogući su općeniti zaključci o ljudima koji su bili na raspolaganju banskom namjesniku.²¹ Hijerarhija službenika Vijeća izgledala bi otprilike ovako: namjesnik, načelnici odsjeka, podnačelnici, savjetnici i izvjestitelji, tajnici, voditelji zapisnika, perovođe, pisari i poslužitelji. Premda razlike u hijerarhiji između savjetnika i izvjestitelja izgleda nije bilo, navedeni su zasebno stoga što je izvjestitelj preuzeo dužnost da pojedini predmet prouči i o njemu podnese mišljenje na sjednici odsjeka, dok neki savjetnici nisu imali konkretnih obveza, već su samo pohađali sjednice.²²

¹⁶ Izgleda da je pitanja zdravstva rješavao i A. Vancaš. BP 106, CLII, 1849.

¹⁷ KŽ 483, 498, CCCCXXVI, 1848.

¹⁸ BV unutrašnji odsjek 516, II, 1848.

¹⁹ BP 4, 11, 12, CLIX, 1849.

²⁰ BV unutrašnji odsjek 291, I, 1848.

²¹ Nijedan popis činovnika Banskog vijeća za koji znam nije pozudan. Na popis u Banskoj vladi ukazala je M. Gross (n. dj. 63). Popis navodi 280 činovnika ali oni svi nisu pripadali Vijeću, nego je to lista svih koji su u javnu službu namješteni nakon prekida odnosa s Ugarskom. Banska vlada 12563, LXIV, 1852.

Zanimljiv dokument nalazi se u Banskim spisima. S obzirom da je ban odlučio dodijeliti plaće i ostalim odsjecima, kao što je već učinio s financijskim, namjesnik je podnio popis činovništva i predloženi iznos. Spis sadrži i dva priloga bez datuma u kojima se navode osobe koje se nigdje drugdje ne spominje kao članove Vijeća, primjerice Julije Janković kao načelnik pravosudnog odsjeka. BP 106, CLII, 1849.

Popis činovnika u Banskome vijeću: BV N 4532/732, X, 1850. Od uređenja središnje pisarnice svi spisi dobivali su dvostruku numeraciju: prvi broj označavao je mjesto u zajedničkom zapisniku, a drugi u zapisniku odsjeka. Odsjeci su se označavali slovima, a unutrašnji je dobio oznaku N. Spisi prije tog uređenja imaju samo jedan broj, a najčešće su bez slova. Da bi se znalo kojem odsjeku pripadaju citiram ih kao: n.

²² To je slučaj s Vjekoslavom Friganom.

S izuzetkom financijskog odsjeka načelnici, podnačelnici i savjetnici radili su besplatno, dok su ostali službenici dobivali nedostatnu naknadu za najmanje šestosatni radni dan. Voditelj pisarnice Mijat Novak navodi da se katkad radilo i do dvanaest sati dnevno. Činovnici ne samo da nisu smjeli dulje izostajati s posla nego čak nisu smjeli ni uživati duhan. Kadar Banskoga vijeća bio je mahom obrazovan, a prednost se davalo završenom pravu na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji, uz poznavanje stranih jezika. Kao što i dolikuje domaćoj vladi, osobita pažnja se poklanjala i sposobnosti istraživanja na narodnom jeziku. Za ispražnjena mjesta raspisivao bi se natječaj, mada nije manjkalo ni zapošljavanja »naopakim pokroviteljstvom«. ²³ Tako su činovnici uglavnom imali solidno obrazovanje, ali je većini bez sumnje manjkalo administrativnog iskustva, te nije nimalo čudno što je rad u početku bio vrlo neorganiziran i nestručan. Zato je namjesnik naložio savjetniku unutrašnjeg odsjeka Ivanu Daubachyju da izradi osnovu rada Banskoga vijeća. Ona je prihvaćena 6. studenog 1848. pa je tako konačno određena organizacija ali i djelokrug pojedinih odsjeka. ²⁴ Što se potonjeg tiče »Osnova« je u suglasju s »Naredbom o ustrojenju«.

Usprkos tomu što »Naredba o ustrojenju« ističe da s obzirom da duh vjeka traži od državnih činovnika odgovornost s kojom se stari kolegijalni sustav nikako ne može povezati, te su namještenici za svoje postupke odgovorni banu i narodu, Bansko vijeće nije dokraja uspjelo raskinuti s takvim sustavom u kojem upravno tijelo istupa i odgovara isključivo kao cjelina. Ipak, postavljanjem odgovornih načelnika koji su vidirali koncepte i dobili pravo samostalnog rješavanja tekućih poslova, učinjen je korak ka svrsishodnijoj upravi. Ban bi često u dopisima isticao kako su mu namjesnik i činovnici osobno odgovorni. Vrlo velike ovlasti ostavljene su Mirku Lentulaju, jer Daubachyjeva »Osnova« određuje da Bansko vijeće ne može utjecati na postupke svog predsjednika — banskog namjesnika. Daubachy je zaključio da nije moguće potpuno odstupiti od kolegijalnog sistema i namjestiti načelnike odgovorne narodu, koji bi rješavali i važnije predmete. Razlog zašto i Trojednica ne može slijediti primjer drugih ustavnih država vidio je u tomu što takvo uređenje može utvrditi jedino zakonodavno tijelo. Takav stav je razumljiv; naime ako Bansko vijeće makar i privremeno predstavlja vladu, načelnici odsjeka bili bi u rangu ministara, a ministri koje ne odobri parlamentarno tijelo nisu u skladu s ustavnošću. Tako je i odgoda Hrvatskoga sabora prepriječila Vijeću put ka modernijoj upravi.

I nakon Daubachyjeve »Osnove« i uređenja središnje pisarnice Vijeća rad je bio loše organiziran. Nove prijedloge o boljem radu pisarnice često je davao Mijat Novak, kao bivši pisar Ugarske dvorske kancelarije jedan od najiskusnijih činovnika. Revni M. Novak smatrao je da bi pisarnica morala biti otvorena bez prekida do 18 h. Ravnatelj pisarnice Franjo Kukuljević slagao se s Novakom da se neorganizirano i slabo radi, stoga je napomenuo namjesniku da Vijeće traži od potčinjenih oblasti točnost, pa zato ni samo ne smije u tom obziru zaostajati. ²⁵

Način odlučivanja sastojao se u tomu da su manje važne odluke donosili načelnici, a ostali predmeti su se rješavali na velikoj ili općoj sjednici Banskog vijeća kojoj bi prisustvovali načelnici i savjetnici svih odsjeka. Međutim, često su spisi čekali i do dva tjedna da budu otpremljeni, što je

²³ BV N 11749/2419, VIII, 1849.

²⁴ BV n 516, II, 1848.

²⁵ BV N 6920/1390, VII, 1849; 11749/2419, VIII, 1849.

izazvalo ogorčenje javnosti.²⁶ Kako bi se doskočilo tom nedostatku, Kukuljević i Novak su tražili da se zaposle novi činovnici, a Kukuljević je predložio Lentulaju da mu Novak svake subote podnosi izvještaj o radu pisarnice. Namjesnik je tek krajem 1849. iznio neke prijedloge o radu, naredivši da se za hitne poslove organiziraju izvanredne sjednice, te da za takve slučajeve jedan ili dva činovnika budu na raspolaganju sat prije ili poslije redovnog posla.²⁷

Mijat Novak je zbog nestručnosti većine službenika mnogo vremena gubio da ih uputi u rad i nadzire, posebice stoga što su se u Vijeće za vježbenike uzimali mladi ljudi, pretežno polaznici filozofije, bogoslovlja ili prava. Ako bi se pokazali marljivima, uzimali bi ih za stalne namještence. Tako je postojanje domaće, nezavisnog upravnog tijela nakratko omogućilo razvijanje nacionalno svjesnog i vještog činovničkog aparata, no taj će proces biti prekinut za neoapsolutizma.²⁸

Bansko vijeće uspjelo je okupiti mnoga poznata imena poput: I. Kukuljevića, A. Vranjicana mlađeg, O. Utješenovića Ostrožinskog, I. Mažuranića, P. Preradovića, V. Babukića, D. Demetra i druge. Među činovnicima nalazili su se E. Kvaternik, I. Perkovac i M. Mrazović. Vijeće je bilo sastavljeno od narodnjaka ali su na izričiti zahtjev bana primljeni i neki mađaroni koji su se oredkli svojih uvjerenja.²⁹

Osim spomenutih članova mahom liberalnih načela u Vijeću su istaknuta mjesta zauzimali konzervativci kao Mirko Lentulaj, Stjepan Moyses i Janko Kuković.³⁰ Razumljivo je da je u tako raznolikom krugu ljudi moralo dolaziti do nesuglasica, no građa unutrašnjeg odsjeka ne daje dovoljno obavijesti o njima, ne zato što ih nije bilo, nego zato što način rada nije omogućavao da se uvijek zabilježe različiti stavovi.

Zanimljivo je pogledati koliko je članova Banskog vijeća surađivalo u liberalnom tisku. Kao pomoćni urednici *Slavenskog juga* navedeni su članovi Vijeća I. Mažuranić, O. Utješenović, V. Vežić, Lj. Splait, F. Žerjavić, F. Žigrović, I. Kukuljević i D. Stanisavljević, a izdavaatelj *Südslawische Zeitung*, D. Demeter, bio je savjetnik odsjeka prosvjete. Nije zanemariva činjenica da su oni mogli surađivati u liberalnim novinama, pogotovo *Slavenskom jugu*, koji nije skrivao razočaranje Vijećem.³¹

²⁶ Spis N 5974/1224, VII, 1849. riješen je 16. VI. a otpremljen 5. VII. 1849.

²⁷ BV N 13281/2681, VIII, 1849.

²⁸ Poznat je slučaj Lj. Vukotinovića, koji je zbog »starih grijeha«, ti. zbog članaka u *Slavenskom jugu* i odbijanja da se kao sudac služi njemačkim, otpušten na tužbu predsjednika Banskog stola J. Kukovića. (Olga Šojat, Ljudevit Vukotinović i Četrdesetosma, Historijski zbornik IX, Zagreb 1956, 56). Da apsurd bude veći, Kuković je nekad bio načelnik pravosudnog odsjeka Banskog vijeća. Na kraju je i on otpušten iz službe zbog nesposobnosti. M. Gross, n. dj, 103.

²⁹ Tako je Dragutina Jelačića ban imenovao savjetnikom unutrašnjeg odsjeka usprkos protivljenju Vijeća. BV N 4784/984, VI, 1849. 5904/1204, VII, 1849.

³⁰ Moyses je bio načelnik prosvjetnog odsjeka. Unutrašnji odsjek vodio je Metel Ožegović, a nakon njegova odlaska u Beč Franjo Novak i njegov zamjenik Franjo Kukuljević. Načelnik financijskog odsjeka bio je A. Vranjican. Na njegovu preporuku je M. Ožegović preporučio banu I. Mažuranića za odsjek pravosuđa. BP 71, CLII, 1849.

³¹ U članku »Naše potrebe« nepoznati autor je napisao da isto »sriedotočje po novijoj istina formi, no po duhu i postavu skroz je boljarsko«, a uredništvo je objasnilo da se misli na Bansko vijeće »koje je pošlo tragom propale Meternihove birocratie« te se nada da će se ono temeljito reorganizirati. *Slavenski jug* (dalje: SJ) 55, Zagreb 10. prosinca 1848; J. Šidak, Studije, n. dj, 277—278.

Drugačijeg je mišljenja bio ban, izrazivši već 9. prosinca 1848. nezadovoljstvo štampom koja potiče mržnju prema poglavarstvima. Naložio je da se odsjek prosvjete zajedno s nadzirateljstvom sigurnosti pobrine da se zloupotreba tiska spriječi »bez da se glavna uslovja slobode uvrêde«, dok se zakon o štampi, osnovu kojeg će izraditi prosvjetni odsjek, ne odobri na Saboru.³² Na pritisak bečkog središta Jelačić je i bez Hrvatskog sabora proglasio privremeni zakon o štampi, koristeći svoju diktatorsku ovlast, što liberali neće zaboraviti.³³

Po novom zakonu izdavatelji su morali položiti jamčevinu, iznos koje je zavisio od učestalosti izlaženja novina. Zbog tog što nisu na vrijeme položili kauciju novinama *Slavenski jug* i *Südslawische Zeitung* je zamalo zaprijetilo trajno obustavljanje. Bansko vijeće bilo je ipak popustljivo jer se polaganje jamčevine za *Südslawische Zeitung* produljilo do rujna.³⁴ Ujedno su svi urednici i izdavatelji morali izjaviti da su upoznati s novim zakonom. Tom prigodom je Gaj smatrao kako u njegovim novinama ne može doći do povrede zakona jer je otjerao »duhom nemira i nereda nadahnute ljude« (to se odnosilo na B. Suleka), a njegov list služi pravom narodnom interesu — »u miru, redu, napredku, prosvjeti i zakonitosti utemeljenoj slobodi« šireći načela koja su »našemu patriarkalnomu narodu shodna gdje se vlast i naredba starešinstva štovati ima.«³⁵

Očito je da se Gaj želio ograditi od pisanja liberalnog tiska, a na takav stav vjerojatno je utjecao i strah od namjere Ferdinanda Kulmera, ministra u austrijskoj vladi zaduženog za pitanja Hrvatske i Slavonije, da se u Zagrebu pokrene konzervativni list kojeg bi uređivao profesor peštanskog sveučilišta Lazar Stanojević. Prilikom boravka u Beču Gaj je izgleda obećao da će njegove novine pisati u »dobrom duhu« ukoliko dobije iznos potreban za jamčevinu i dodatnu mjesečnu subvenciju.³⁶ Premda je svojim kompromisnim stavom Gaj stvorio preduvjete da se njegove novine proglašaju službenim za Hrvatsku i Slavoniju, odredba Ministarstva unutrašnjih poslova da se službeni oglasi smiju tiskati i u novinama *Agramer Zeitung* koje slove kao najpouzdaniji izvor vijesti iz tog dijela Monarhije, bila je udarac Gaju.³⁷

Premda Jelačić nije bezrezervno podržavao Kulmerov plan sa Stanojevićem njegov animozitet prema liberalnom tisku neprijeporan je. Ban je 1. srpnja 1849. izrazio ogorčenje što dok on ratuje »proti revolucionarnoj stran-ki« jedan njen tajnik ogranak putem *Slavenskog juga* i *Südslawische Zeitung* »bezzakonje i terorizam gnjusno goji«, te je zaprijetio da će ga uništiti. Odredio je ujedno da se svaki broj rečenih novina pregledava, opomenuvši Vijeće što se sve to zbivalo njemu naočigled.³⁸

Položaj liberalnih novina postajao je sve teži jer su prema odluci velike sjednice Vijeća 2. košovoza 1849. državni odvjetnici Petar Očić i Ferdinand Žerjavić dobili zadatak da ustanove da li je pisanje novina u skladu s priv-

³² BV N 4462/729, III, 1848.

³³ BV N 4978/1018, VI, 1849. Josip Horvat, Povijest novinstva Hrvatske 1771—1939, Zagreb 1962, 174—175; J. Šidak, n. dj. 312—315.

³⁴ BV N 7148/1448, 9152/1882, VII, 1849, 9915/2035, VIII, 1849.

³⁵ BV N 6990/1400, VII, 1849.

³⁶ J. Horvat, n. dj. 173—176; Krešimir Nemeth, Nekoliko neobjavljenih pisama iz korespondencije Kulmer—Jelačić (19. III. — 5. V. 1849), Arhivski vjesnik I, Zagreb 1958, 338.

³⁷ BV N 575/95, IX, 1850.

³⁸ BV N 7065/1415, VII, 1849.

reмениm zakonom o štampi. Odvjetnici su vrlo pronicljivo istakli nedorečenost zakona u njegovoj namjeri da se s jedne strane omogući sloboda štampe, a s druge da se prepriječi njena zloupotreba, smatrajući da je vrlo teško naći razdjelnicu. Stoga su zaključili da *Slavenski jug* člankom o Vojnoj krajini u broju 110 nije prekršio zakon već ga samo zloupotrijebio budući da zakon ne predviđa kazne za uvredu austrijske vlade i oblasti u Krajini. Sličnim argumentom nastojali su obraniti *Südslawische Zeitung* broj 115 zbog slobodno protumačenog opiranja Banskog vijeća oktroiranom ustavu kao neprijateljstva prema vladi. Očito je da su Očić i Žerjavić pokušali zaštititi liberalni tisak, ali Vijeće nije dijelilo njihov blagonakloni stav pa je protiv novina određen sudski postupak.³⁹

Ogorčen ishodom tog porotnog suda, Jelačić je zaključio da više ni privremeni zakon o štampi ne odgovara svrsi jer se među porotnicima nalaze oni koji taj zakon krše, ciljajući pritom na Đuru Bronemissu-Stolnikovića koji je istupio iz porote onemogućivši njen dalji rad.⁴⁰ Stoga je ban 10. veljače ukinuo porotni sud za tiskovne prijestupe. Istodobno je zabranio *Slavenski jug* i strogo opomenuo *Südslawische Zeitung*.⁴¹ Tako je na zadovoljstvo cara i austrijske vlade ban preko Banskog vijeća oslabio oštricu zagrebačkog liberalnog tiska.

I nasljednik *Slavenskog juga*, *Jugoslavenske novine* imale su već na početku izlaženja neprilika s Banskim vijećem koje je privremeno obustavilo njihovo razaslanje poštom dok se ne istraži čijim odobrenjem su pokrenute. Izdavači braća Župan i urednik Josip Dvoranić naglasili su da im ne treba posebna dozvola jer su udovoljili svim uvjetima zakona. Štoviše, tražili su da se jamčevina položena za *Slavenski jug* prizna njihovim novinama s obzirom da pretplatnici *Slavenskog juga* ne žele povrat novca već novi list, pa se nitko nije javio kod zagrebačkog magistrata radi naknade pretplate. Vijeće je uvažilo njihove argumente.⁴²

Odnos između liberalnog tiska i Banskog vijeća nije bio jednoznačan. Mnogi suradnici liberalnih novina radili su u Vijeću, a neki od njih zacijelo su obavijesti do kojih bi dolazili na poslu prosljeđivali štampi jer se austrijska vlada s pravom pitala otkuda novinama tako točni podaci. U tom smislu mogla bi se protumačiti i naredba namjesnika da činovnici ne smiju spise nositi kući, kao i zabrana da se službeni dopisi ikome saopćavaju bez znanja načelnika ili namjesnika.⁴³

Vijeće nije poduzimalo nikakve sankcije protiv liberalne štampe na svoju ruku, već je takve naloge davao ban, koji je iskazao krajnju netrpeljivost prema *Slavenskom jugu* i *Südslawische Zeitung*. Zato i nije čudno što su *Jugoslavenske novine* kasnije branile Vijeće od napada I. Tkalca koji mu je predbacivao kolebanje i neefikasnost, smatrajući da je neoapsolutistički režim u kratkom vremenu napravio više nego Bansko vijeće za cijelog svog postojanja. U obranu Vijeća *Jugoslavenske novine* su istakle da je ono bilo sputano diktatorskom ovlašću bana, te da je bez donošenja protu-

³⁹ BV N 8303/1703, 8740/1780, VII, 1849. Izgrđen je i članak u *Agramer Zeitung*

⁴⁰ J. Horvat, n. dj, 178; M. Gross, n. dj, 402.

⁴¹ BV N 1776/276, IX, 1850.

⁴² BV N 4533/733, 4812/792, X, 1850; *Jugoslavenske novine* (dalje: JN) 3 i 5, Zagreb, 10. i 12. travnja 1850.

⁴³ BV N 9243/1903, VII, 1849; 13281/2681, VIII, 1849.

ustavnih odredbi uspjele osigurati red i mir.⁴⁴ Mada su *Jugoslavenske novine* branile Vijeće, nisu to činile stoga što su bile zadovoljne njegovim radom, već zato što im se domaća vlada, makoliko neprimjerena, činila boljom od apsolutizma i germanizacije.

Radom Banskog vijeća njegovi liberalni članovi nisu bili zadovoljni. U svojim sjećanjima o bojnem odsjeku, Ivan Perkovac se ruga flegmatičnom starom konzervativcu Mirku Lentulaju, a hvali O. Utješenovića i P. Preradovića.⁴⁵ Također je i I. Mažuranić djelovanje Vijeća ocijenio neprimjerenim jer politika koju ono vodi ne zadovoljava novi narodni duh te postaje neodrživom.⁴⁶ Jedan od najprodornijih kritičara Vijeća bio je Mojsije Georgijević, neko vrijeme banski povjerenik u virovitičkoj županiji i gradu Osijeku. Koliko je ozbiljno shvatio svoju dužnost svjedoči zapisnik koji je nakon njena završetka predao Vijeću.⁴⁷ Zapisnik pokazuje kako ni sposoban povjerenik poput Georgijevića nije mogao obavljati povjerene zadatke isključivo po naredbama Vijeća.

Georgijević je došao u sukob s virovitičkim prvim podžupanom Josipom Jankovićem koji je prijekim okom gledao na rad povjerenika jer je po njegovom mišljenju zadirao u autonomiju županije, te je predbacivao Banskom vijeću da namjerava upravljati putem povjerenika. Bansko vijeće nije stalo na stranu svoga povjerenika, bolje rečeno, nije zauzelo nikakav dosljedan stav. Mada je na ponovljeni zahtjev Georgijevića da mu se da napatuk kako da radi, ograničilo njegovo djelovanje na opskrbu vojske i njen prijevoz, bez pogovora je primilo na znanje mjere iz toga djelokruga koje je poduzeo Janković.⁴⁸ Korišteni neslaganja povjerenika i podžupana zadirali su u načelna pitanja. Liberal Georgijević uvijek je u izvještajima isticao kako narod nije pokvaren ni sklon Mađarima, nego su najveća opasnost oni rodoljubi koji »narodnost kao mlečnu kravu smatraju koja je njima u dio pala da ju muzu«, a mnogi od njih su odbačeni i prezreni od aristokracije njoj za inat postali protivnici Mađara.⁴⁹ Za razliku od Georgijevića, Janković je čak bio u strahu da narodna straža ne bi oružjem krenula protiv županijskih činovnika.⁵⁰ O Georgijevićevom liberalizmu svjedoči i epizoda s hapšenjem L. Pejačevića. S obzirom da naredba Vijeća da se on uhiti nije bila potkrijepljena dokazima, Georgijević je od Pejačevića samo zatražio obećanje da neće ništa poduzimati protiv domaće vlade, napomenuvši Vijeću da valja »svetinju osobne slobode ne samo u nama i našim nego i u onim da poštivamo koji ne nose našu boju«.⁵¹

Revoltiran nedosljednim naredbama Vijeća, Georgijević je položio povjerenu dužnost. U svjetlu takva postupanja Vijeća shvatljivo je zašto Georgijević u memorandumu o vladi Trojednice koji je napisao na Jelačićev zahtjev ističe da ju valja urediti tako da se služba »ne smatra kao moba gde svako radi kada i kako hoće«. Nadalje, predložio je da se odabrani ljudi pošalju u inozemstvo kako bi upoznali mehanizam administracije. Da-

⁴⁴ JN 160, 164 i 166, Zagreb 17, 22. i 24. listopada 1850; *Südslawische Zeitung* (dalje: SZ) 236 i 244, Zagreb 14. i 23. listopada 1850; M. Gross, n. dj, 69–70.

⁴⁵ I. Perkovac, n. dj, 221–223.

⁴⁶ M. Živančević, n. dj, 89.

⁴⁷ BV N 10098/2068, VIII, 1849.

⁴⁸ BV N 1038/218, 1186/246, IV, 1849.

⁴⁹ BV N 174/34, IV, 1849. Slavko Gavrilović, Virovitička županija u revoluciji 1848–49, *Historijski zbornik XIV*, Zagreb 1961, 40–43.

⁵⁰ BV N 10098/2068, VIII, 1849. pod natuknicom 69.

⁵¹ BV N 464/94, IV, 1849; S. Gavrilović, n. dj, 36.

lekovidni Georgijević kritizirao je ne samo pristalice starog sistema koji se u »novoj formi i ustavnoj administraciji« ne znaju snaći, nego i pobornike novog, koji znaju što valja popraviti ali je njihovo znanje isključivo teoretske naravi dok su u praksi podložni diletantizmu.⁵²

Do zaključka da se prodor novih ideja ne smije svesti na puko teoretiziranje, došao je i pisac članaka u novinama *Südslawische Zeitung*, u kojima se predlaže reorganizacija domaće vlade. Prema zamisli autora Bansko vijeće bi trebalo postati efikasno upravno tijelo čiji rad bi obilježavala načela potpune javnosti i odgovornosti. Jasno je da autor ne smatra Bansko vijeće takvim organom, on je uvažio i niz teškoća s kojima se ono suočava, poput složenosti prijelaza od starog ka novom, te privremenosti Vijeća.⁵³

Izgleda da je Bansko vijeće kao nezavisna domaća vlada isprva uživalo određeno povjerenje liberala, a njegovi konzervativni i liberalni članovi, usprkos međusobnim razlikama, uglavnom su uspjevali djelovati u zajedničkom tijelu. Važan uzrok tomu je postojanje zajedničkog cilja narodnjaka: borbe za autonomiju i cjelokupnost Trojednice. Kako su i mađarski liberalni travanjski zakoni prešli preko hrvatske autonomije, nije čudno što mađarski liberali nisu nailazili na podršku hrvatskih. Primjerice, I. Tkalac je smatrao da mađarski liberalizam teži da zbriše sve nemađarske nacionalnosti u Ugarskoj i stvori novo »carstvo Huna« — meternihijansku policijsku državu koja će potkopati čudoređe naroda. Ujedno je istakao njegovu povezanost s njemačkim liberalizmom spominjući kao jedno od njihovih zajedničkih obilježja »Slawenfresserei« (slavenožderstvo).⁵⁴

Sloga konzervativaca i liberala bila je kratkotrajna jer se pokazalo da propuste Vijeća nije moguće uvijek opravdati nepovoljnim okolnostima poput rata ili naslijeđene feudalne uprave, s obzirom da je Vijeće oklijevalo da odlučnije krene putem modernizacije. Stoga su razlike između postupa Vijeća i želja liberala dolazile sve više do izražaja. Možda je najveći nedostatak Vijeća bila njegova nedosljednost. Malo je bilo pitanja u kojima je ono istrajalo do kraja, a proturječne naredbe nisu bile presedan već uobičajena pojava. Riješivši većinu problema tek polovično, Vijeće nije odgovaralo ne samo liberalima već i konzervativcima. Nezadovoljstvo potonjih potvrđuje F. Kulmer koji je pisao Jelačiću kako je Vijeće ili nedoraslo svom zadatku ili je ortak smutljivaca (to se odnosilo na zagrebačku štampu).⁵⁵ Tako je Bansko vijeće za konzervativce bilo previše slobodoumno, a za liberala odviše skloni načelima stare feudalne uprave.

Odlaskom Mojsija Georgijevića s povjereničke dužnosti u virovitičkoj županiji nisu prestali već tradicionalni sukobi povjerenika i županijskog činovništva. Upravni odbor županije žalio se i protiv novog povjerenika Ivana Zidarića, smatrajući da oni sami najbolje znaju svoje potrebe, a ne »strajnski ljudi« (Zidarić je bio iz križevačke županije). Tužili su se što Vijeće »mačuhski« postupa s njima jer ne mogu imenovati i nadomještati činovnike.⁵⁶ Opisani otpor županijskog odbora samo je primjer upravnih teškoća

⁵² S. Gavrilović, Mojsije Georgijević o sprsko-hrvatskom jedinstvu i oktroisanim ustavu (1848—49). Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu II, Novi Sad 1957, 56—57.

⁵³ SZ 5, 11, 12, 13 i 14, Zagreb 12, 26, 29, i 31. siječnja i 2. veljače 1849.

⁵⁴ E. I. Ignjatijewitsch, Croaten, Serben und Magyaren, ihre Verhältnisse zu einander und zu Deutschland, pretiskano u: Građa 16, Zagreb 1948, 43—44.

⁵⁵ K. Nemeth, n. dj, 348.

⁵⁶ BV N 4027/827, VI, 1849.

Banskog vijeća. Oblasti su barem neku odluku pokušale provesti mimo odredbe domaće vlade, a razlozi zbog kojih je dolazilo do sukoba bili su različiti. Često je Vijeće usporavalo zalet ka novom, ali je nerijetko odbijalo zahtjeve prožete starom praksom. Tako je podržalo konzervativnog Julija Jankovića u njegovom konfliktu s Upravnim odborom požeške županije, ali je odbijalo i pritužbe svećenstva na plaćanje poreza.⁵⁷

Od samog početka Bansko vijeće je nailazilo na teškoće u upravljanju podređenim oblastima. Još 16. svibnja 1848. F. Žigrović je izvijestio Upravni odbor križevačke županije da je ban htio nepoduzetnog suca P. Gvozdenovića premjestiti u neki mirniji kotar, a Žigrović i ostali Križevčani branili su unutrašnje uređenje županije.⁵⁸ Sličan stav su zauzeli i prigodom glasina koje su se u proljeće 1848. širile zbog toga što je mađarski ministar križevačkim velikim županom imenovao podžupana I. Zidarića. Žigrović je uvjeravao Odbor kako su se jednoglasno izjasnili da neće dopustiti da se itko miješa u unutrašnje uređenje županije, te da će znati održati »neoskvérnost municipiuma«.⁵⁹

Oslobođene od vlasti Ugarskog namjesničkog vijeća, mnoge oblasti nisu baš uvijek doživljavale domaću vladu kao neosporan autoritet, a teške ratne prilike i prekid odnosa s Ugarskom nastojale su pokatkad iskoristiti da prošire svoju autonomiju stvarajući Banskom vijeću nemale teškoće. Pritom valja imati na umu da je Bansko vijeće upravljalo vrlo raznorodnim teritorijem: civilnom Hrvatskom i Slavonijom, Hrvatskim primorjem s riječkim kotarom te Međimurjem. Ne samo upravna struktura nego i narječje tih krajeva bilo je različito, a stanovništvo Rijeke i Međimurja nije bilo posve sklono pripojenju Trojednici.⁵⁹ Upravljanje tako raznolikim područjem iziskivalo je veliko iskustvo i vještinu, a Bansko vijeće nije uvijek bilo na visini toga zadatka.

Slavonske županije neprestance su bdjele nad ravnopravnošću s hrvatskim, pa su tražile da se s njima izjednače u iznosu bojnog poreza kao i da se vladar upozori što u odgovoru na čestitku u povodu stupanja na prijestolje nije spomenuo Slavoniju nego samo Hrvatsku.⁶⁰ Jedna od najboljih točaka uprave Banskog vijeća bila je virovitička županija zbog stalne opasnosti od Mađara i mađarona i prevrtljivosti županijskog činovništva. Županija se tužila na povjerenike, a tražila je povećanje plaća činovnika i osnivanje pošta odbacujući primjedbu da taj predmet pripada nadležnosti Sabora s obzirom da su u Zagorju već u više mjesta uvedene pošte.⁶¹

Slavonci nisu bili zadovoljni ni svojim udjelom u privremenoj vladi. Upravni odbor požeške županije tužio se namjesniku što u Vijeću nema nikog tko bi zastupao interese županije pa je u tu svrhu nakanio izaslati Josipa Bunjika i Miroslava Kraljevića. Odbor je molio Lentulaja da se njima »kano jedinima interes posestrime Slavonie zastupajućima upliv u sve Odseke dade«. Vijeće je odgovorilo da Bunjik kao savjetnik unutrašnjeg

⁵⁷ BV N 4366/906 i 4201 861, VI, 1849; Filip Potrebita, Požeška županija za revoLucije 1848—49, Zagreb 1984, 281—283.

⁵⁸ KŽ 498 i 500, CCCCXXVI, 1848.

⁵⁹ M. Gross, n. dj, 62; Zanimljiv je prijedlog karlovačkog magistrata da ukoliko se bude osnovala severinska županija Karlovac postane njenim središtem jer bi Rijeka kao centar bila »pogibeljno ždrélo kojim će se talijanština uvući sve to većma u južnu stranu naše domovine« i nepovoljno utjecati na inteligenciju i činovništvo. BV N 12506 2546, VIII, 1849.

⁶⁰ BV N 1795/375, IV, 1849.

⁶¹ BV N 2773/583, V, 1849.

odsjeka može polaziti sjednice dotičnog odsjeka ali se ne može dopustiti da »pojedine oblasti kao neodvisne, svoje Ambassadeure dèrže«, a još manje da prisvajaju pravo nadziranja vlade. Odbor se već prije žalio Jelačiću što u Vijeću nema ljudi koji bi poznavali slavonske prilike, s obzirom da je administracija slavonskih županija i odnos podanika prema vlasteli bio drugačiji nego u Hrvatskoj. Bili su nezadovoljni što financijski odsjek ništa ne isplaćuje Slavoncima iz »funduša političko-fundacionalskog« smatrajući da je moguće posumnjati kako Hrvatska »naprot Slavonii predpostavljene traži«. ⁶²

»Ni lojalne« hrvatske županije nisu mnogo zaostajale u zadjevicama s Banskim vijećem. Radi prijedloga paušala za pretprege Vijeće je vodilo pravi mali rat sa skupštinom varaždinske županije. U odbijanju svog paušala skupština je vidjela povredu municipalne autonomije županije pa je istakla kako joj ni pod vlašću Ugarskog namjesničkog vijeća nije bilo tako teško s obzirom da sada svi dijele terete u smislu načela jednakosti, a skupština ipak ne može samostalno o njima odlučivati jer mora svaki zaključak podnositi na odobrenje Banskom vijeću. Županija je dakle proklamirani princip da svi slojevi dijele terete protumačila kao proširenje tradicionalne autonomije. Zanimljiv je odgovor Vijeća, koje ne dovodi u pitanje samoupravu oblasti u upravljanju njihovim »blagom«, ali pita da li je županija uređena po ustavnim načelima ili po starom nedostatnom načinu, te da li je puk zastupan na skupštinama kao što bi morao biti? Pogled na bilo koju ustavnu državu, smatra Bansko vijeće, dat će jasan odgovor. Stoga zaključuje da u postojećem županijskom uređenju »braniti Autonomiu ovako kako to Vi u Vašem dopisu činite znači braniti Autonomiu častnikah a ne občine, koja po svojih redovitih zastupnicah u ništa ne utiče«. ⁶³ Ovom prilikom Bansko vijeće se odlučno izjasnilo protiv načela na kojima se temeljila feudalna uprava, a odluku je vidirao Franjo Kukuljević.

Ponekad je i ban svojim uplitanjem dodatno otežavao veze sredotočja s podređenim oblastima. Primjerice, predložio je da se uvaži molba nekih Turopoljaca da ih se oslobodi davanja pretprega. Nije to učinio zato što je zaboravio nevolje koje mu je bilo zadavalo mađaronsko plemstvo Turopolja, već stoga što su se Turopoljci pokazali dobrim vojnicima. Naravno, ban nije ni pomišljao da Bansko vijeće ne može takve razloge uzeti u obzir jer ima odgovornost da odredbe provodi jednako u svim krajevima. Vijeće je doista i odbilo banov prijedlog. ⁶⁴

Bansko vijeće se nije moralo suočiti samo sa svojevoljom oblasti već i s njihovim međusobnim prepirkama, koje su pretežno izbijale stoga što je u zemlji vladalo privremeno uređenje, temelj kojega više nije bila ni stara feudalna niti moderna uprava. Tako su poneki gradski magistrati čekajući novo uređenje izgubili strpljenje pa su nastojali svoje kompetencije proširiti na predmete koji dotad nisu bili u njihovoj nadležnosti. U tom duhu su se poglavarstva Požege i Osijeka usprotivila pravu županija da limitiraju cijene mesa, brašna i dr. na području grada. U svom dopisu požeško je poglavarstvo jasno istaklo da se smatra nezavisnim od županije. ⁶⁵

Mnogo nezgodnija zadjevica izbila je između Odbora sigurnosti i nadziratelja sigurnosti grada Zagreba, zato što je nadziratelj izdao naredbu na-

⁶² BV N 4293 883, VI, 1849; BP 146, CLII, 1849.

⁶³ BV N 4536/936, VI, 1849.

⁶⁴ BV N 1267/267, IV, 1849.

⁶⁵ BV N 4449 726, III, 1848; 13348 2698, VIII, 1849.

rodnoj straži bez znanja Odbora. Pritom se Odbor pozivao na odredbu bana od 1. rujna 1848. a nadziratelj na ovlasti dobivene od namjesnika 12. listopada 1848. U nastojanju da izgladi sukob Vijeće je odgovorilo Odboru da je nadziratelj postupio u skladu sa svojim ovlastima, ali je istodobno upozorilo nadziratelja da ubuduće ne izdaje naredbe straži bez dogovora barem s predsjednikom Odbora.⁶⁶

Ozbiljan sukob, ne samo zbog nadležnosti nego i opredjeljenja, izbio je između Odbora sigurnosti Zagreba i Upravnog odbora zagrebačke županije. Potonji je zbog nasilne egzekucije u selu Granešina optužen da je »reakcionarska stranka«. Upravni odbor se pravdao kako nije naložio ovrhu nego je do nje došlo zbog opetovanog otpora seljaka, a radi tog što se Odbor sigurnosti miješa u djelokrug županije tražio je njegovu smjenu. Vijeće je nastojalo smiriti uzburjane duhove presudivši da se razlike u mišljenju ne mogu priječiti, ali nije propustilo ukoriti Odbor sigurnosti.⁶⁷

Poteškoće u upravljanju proizlazile su i iz oslobađanja od starih stega. Nova javnost skupština bila je povodom žalbe koprivničkog magistrata, koji je smatrao da je protuzakonita sjednica u kojoj su nazočni ljudi bez razlike staleža. Kako je na javnoj sjednici u Koprivnici 14. srpnja 1848. predloženo da se dio dobrovoljnih prinosa dade od svote predviđene za povišicu činovničkih plaća, nezadovoljstvo činovnika posve je jasno. Koprivničani okupljeni na sjednici dobacivali su kako »nejmađu kralja nego da su oni sami sad Gospoda«, smatrajući da smiju raditi što žele. Magistrat se žalio protiv javnosti sjednica jer se stanovništvo pretežno sastoji od neizobraženog puka, te predlaže da se Koprivnica razdijeli na kotare u kojima bi se izabrali zastupnici za sjednice. Vijeće je potvrdilo povišicu plaće činovnicima upozorivši da se pravo javnosti ne smije zlorabljavati protiv reda i mira.⁶⁸

Na jednak način je javnost sjednica shvaćao i Jelačić jer je 9. prosinca 1848. upozorio namjesnika da se pobrine kako se javnost županijskih i magistratskih skupština ne bi zloupotrijebila protiv reda i poretka. Da javnost rada uopće ne valja doslovce shvatiti Jelačić je jasno dao do znanja raspustivši Upravni odbor zagrebačke županije i obrazloženjem da su se vijećanja pretvorila u »pozorište strastih i nepristojnosti«. Odredio je da prvi podžupan prezidijalno rješava tekuće poslove, a predmete o »obćem teretu« i izvanredne poslove ostavio je u nadležnosti novog, od bana imenovanog odbora.⁶⁹ Međutim stari Upravni odbor se nije olako predavao pa je odlučio uputiti reprezentaciju kojom bi se istaklo neslaganje s tom odredbom. Ban je ukorio Bansko vijeće zato što se nije suprotstavilo toj odluci, a neposlušne članove Odbora je otpustio. Da ironija bude potpuna Jelačić je istakao kako je upravo on uništio stare načine javnog djelovanja.⁷⁰

Iz građe unutrašnjeg odsjeka vidljivo je da su poteškoće radu Banskog vijeća stvarale i duhovne oblasti koje se nisu željele pomiriti s gubitkom povlastica. U odnosu prema crkvenoj vlasti Vijeće se našlo u krajnje neugodnom položaju jer samo, bez odobrenja bana, nije moglo donositi važnije

⁶⁶ BV n 437, II, 1848; N 6989/1399, VII, 1849; Josip Adamček, Narodne straže 1848—49, Radovi Filozofskog fakulteta, Odsjek za povijest, 5 Zagreb 1963, 33.

⁶⁷ BV N 4263/683, III, 1848; SJ 49, 26. studenog 1848.

⁶⁸ BV n 86, I, 1848.

⁶⁹ BV N 4462/729, III, 1848; 1511 231, IX, 1850.

⁷⁰ BV N 2065/325, 2565/405, IX, 1850; 2965/465, X, 1850.

odluke. U slučaju da crkvena vlast ne uvaži odluku Vijeća ono protiv nje nije moglo na svoju ruku pokrenuti nikakav sankcioni postupak. Uza sve to nije sasvim bezazlena bila ni činjenica da se zagrebački biskup Juraj Haulik nastavio služiti naslovom banskog namjesnika mada je ta titula podijeljena Mirku Lentulaju. Dvostruka poraba namjesničkog naslova nije promakla Upravnim odborima zagrebačke i križevačke županije, koji su uputili protest Vijeću što se biskup naziva namjesnikom, i što je uputio okružnicu na latinskom. Upravni odbor zagrebačke županije dao je okružnicu zaplijeniti. Vijeće se nije usudilo riješiti pitanje naslova ali je odredilo da se ukine zapljena uvaživši Haulikovu tvrdnju da se ne radi o okružnici nego o pastirskom pismu. Ipak, upozorilo je biskupa da ubuduće udovolji općoj želji i piše na narodnom jeziku.⁷¹ Ban je odlučio da Haulikova titula sama po sebi ne smeta jer je »odgovorni Namestnik« Mirko Lentulaj, a postupak dvaju upravnih odbora je osudio. Ujedno je istakao da su država i crkva u najužem savezu pa trebaju zajedničkim naporom održavati red i mir.⁷²

Karakterističan primjer otpora klera promjenama pokazuje sukob Zagrebačkog kaptola s novoveškom općinom i Čazmanskog kaptola s varaždinskim poglavarstvom. U oba slučaja kaptoli su se opirali novonametnutom porezu kojeg su morali plaćati po članku XXIX Sabora 1848. i odredbi Banskog vijeća.⁷³ Novoveško poglavarstvo je istaklo da je pozvalo i dva prebendara na razrez poreza, ali se oni nisu odazvali. Općina je smatrala nepravednim da sama podnosi sve terete i pozivala se na zaključke Sabora. Vijeće je dalo za pravo općini odbivši molbu Kaptola jer »uzima za temelj svoje obrambe krépost svoga zemaljskoga gospodstva, koje je po novom razsirenju slobode sasvim prestalo«.⁷⁴

Jednaka odluka je pogodila Čazmanski kaptol koji se tužio da mu je varaždinsko poglavarstvo oporezovalo imanje Lepoglava koje se nalazi izvan grada. Vijeće je uvažilo argument magistrata da porez nije određen za Lepoglavu već za dohotke od »tundaciah i altariah« članova Kaptola. Drugom prigodom varaždinsko poglavarstvo je vrlo oštro napalo Čazmanski kaptol jer se tužio na odluku da i kanonici koji nemaju kuću moraju primiti vojnike na stan. U izvještaju Banskom vijeću poglavarstvo je istaklo kako kanonici »Ideu Jednakosti dobro još ponêli nisu« s obzirom da se ne mogu priviknuti na gubitak privilegija te žele samo »povlastice i dobročinstva u društvenom odnošenju bez da bi ikakve terhe podnašali«. Vijeće je ponovo udovoljilo želji magistrata.⁷⁵

Pitanje plaćanja poreza nije bila jedina teškoća s duhovništvom. Pojedini svećenici odbijali su dati na uvid matične knjige potrebne radi popisa stanovništva ili nisu htjeli s propovjedaonice puku objavljivati naredbe bez dozvole Duhovnog stola. Na temelju izvještaja županijskih sudaca. Upravni odbor zagrebačke županije je intervenirao kod Vijeća smatrajući da se radi o ograničenosti jer se »najvišu službu od disciplinarne cèrkvene stvari razlučiti neumie«, uz napomenu da će županija biti prisiljena postupati prema »nepokornikom a može biti i buntovnikom« strogo budu li neki svećenici i dalje odbijali pomoći sucima. Bansko vijeće je pisalo Duhovnom stolu u

⁷¹ BV N 2387/507, 2585/545, V, 1849.

⁷² BV N 4021/821, VI, 1849.

⁷³ BV N 3841/588, III, 1848.

⁷⁴ BV N 10106/2076, VIII, 1849.

⁷⁵ BV N 10468/2168, VIII, 1849; 4700,777, III, 1848.

Zagrebu da svećenstvo pomogne županijskim sucima kad oni zatraže pomoć, ali je Duhovni stol odgovorio da svećenici smiju objavljivati naredbe puku samo uz njegovo odobrenje. Duhovni stol je nastojao spriječiti upliv civilne vlasti istakavši da se svaka vlast »u opredêljenom svom dèlokrugu prosto giblje« jer će u protivnom potčinjeni službenici postati samovoljni pa uslijed mnoštva zapovijedi s raznih strana više nijednu neće poslušati. Kako se radilo i o neophodno potrebnom bojnomo popisu stanovništva, Vijeće je ustrajalo u odluci da svećenstvo mora dati matice na uvid.⁷⁶

Pažnje je vrijedno i uporno odbijanje Haulika da se za vojvodu Stevana Šupljikca održi zadušnica. Njegov otpor nije pokolebala ni molba Banskog vijeća, upućena na poticaj Upravnog odbora zagrebačke županije, koja se poziva na želju oblasti i već održane zadušnice u inozemstvu. Sa sjednice Duhovnog stola odgovoreno je da se za pravoslavnog vjernika ne može održati zadušnica u katoličkoj crkvi jer je samo katoličanstvo zasnovano na vječnoj istini, i premda katolička crkva »posebne ljude nikada neosuđuje«, putem spasenja ne mogu krenuti oni koji nisu privrženi njenom nauku. Naglašeno je da crkva rado pomaže državi, te da je malo koji zavod bio državi probitačniji od nje, ali se ta suradnja mora poklapati s crkvenim načelima. Duhovni stol nije smatrao vjerojatnim da su crkvene vlasti u drugim zemljama Monarhije odobrile zadušnice, osim ako nije kojeg katoličkog svećenika »omamila jeza novotarenja i pohlepa za nekakvom svojevoljnom neodvisnostj«.⁷⁷ Vijeću nije preostalo ništa drugo nego da takav stav prosljedi županiji. Konačno, u nemogućnosti da se zadušnica održi u katoličkoj crkvi, Upravni odbor zagrebačke županije je pozvao pakračkog episkopa da održi parastos po običaju pravoslavne crkve u ime katolika, a Bansko vijeće se odazvalo molbi da pozove svoje činovništvo da prisustvuje tom obredu.⁷⁸

Crkva se nije lako mirila s gubitkom povlastica i pokušavala je spriječiti upliv civilne vlasti u ono što je smatrala svojom judisdikcijom. U sukobu s crkvom, civilne oblasti su tražile arbitražu Banskog vijeća koje je donosilo odluku ukoliko se ona mogla izvesti iz saborskih zaključaka, a važnije predmete je prosljeđivalo banu kojemu je izgleda bilo prvenstveno stalo do suradnje civilnih i crkvenih vlasti te mira i reda u zemlji.

Banskom vijeću su teškoće stvarale i vojne vlasti svojim povremenim uplitanjem u djelokrug civilnih oblasti, a velik dio tih nevolja bio je posljedica ratnog stanja. Tako je povjerenik u virovitičkoj županiji i Osijeku, Ivan Zidarić, stalno molio da se ukine opsadno stanje u Osijeku jer ono ne trpi druge vlasti do vojničke. Ako to ne bi bilo moguće neka se barem nađe način kako da se uskladi djelovanje vojnih vlasti i povjerenika.⁷⁹ I osječko poglavarstvo se tužilo protiv gradskog zapovjedništva zato što ga smatra sebi podređenim, pa je Vijeće pisalo Vrhovnom vojnom zapovjedništvu u Zagrebu da civilne i vojne vlasti moraju surađivati, a ne miješati se jedna drugoj u posao.⁸⁰

Kako i u svim drugim pitanjima, tako je i u vojnim Vijeće zavisilo od bana, a Vrhovnom vojnom zapovjedništvu moralo se stalno obraćati za pomoć ili urgirati zbog raznih molbi oblasti ili pojedinaca, zaviseći od

⁷⁶ BV N 8507/1747, 9417/1937, VII, 1849.

⁷⁷ BV N 2041/441, 1909 409, IV, 1849.

⁷⁸ BV N 3091/651, V, 1849.

⁷⁹ BV N 2928/628, V, 1849.

⁸⁰ BV N 7411/1511, VII, 1849.

stava koje će Zapovjedništvo zauzeti. Protiv njegove odluke Vijeće se moglo obratiti banu kao vojnom zapovjedniku — kapetanu kraljevstva, no on je neprestance izbivao iz zemlje a njegova bi arbitraža dugo trajala. K tomu, Jelačić je izgleda bio osjetljiv na svoju vojnu funkciju pa je jednom ukorio Lentulaja što prelazi granice civilne uprave. Povod opomeni bio je namjesnikov prijedlog banu da nagradi neka zaslužna vojna lica.⁸¹

Ta se situacija pogoršala 1849. i 1850. godine jer su Vijeću putem Zagrebačke generalkomande stizali dopisi vojnog ministarstva. Bečko središte se po potrebi služilo Generalkomandom da bi posredno vršilo pritisak na Vijeće, pa je nakon proglašenja oktroiranog ustava Generalkomanda poslala namjesniku tiskane primjerke ustava iako ih je on već dobio od austrijske vlade.⁸² Tako se Bansko vijeće u vojnom pogledu nalazilo s jedne strane između podređenih banskih povjerenika, a s druge između Zagrebačke generalkomande, bana i vojnog ministarstva u Beču.

Razmirice između Banskog vijeća i Zagrebačke generalkomande poprimile su i ozbiljne razmjere jer je vojna vlast zazirala od mogućeg utjecaja Vijeća u Vojnoj krajini. Zato se članovima velikog saborskog odbora iz Krajine onemogućavao dolazak na sjednice u Zagreb.⁸³ Taj vid sukoba potvrđuje F. Kulmer koji u pismu Jelačiću tvrdi da je Vijeće zavađeno s Generalkomandom jer želi upravljati u Krajini baš kao i u Provincijalu.⁸⁴ Da je strah Generalkomande bio opravdan pokazuje pismo krajišnika Varaždinske krajine upućeno Banskom vijeću. Krajišnici strahuju da će ih vojno-birokratski obruč apsolutizma ponovo stegnuti svom snagom, stoga mole Vijeće da učini što može kako bi se potvrdio krajiški ustav.⁸⁵

S obzirom da su vojni poslovi bili podijeljeni između bojnog i unutrašnjeg odsjeka, da bi se ocijenio vojni aspekt djelovanja Vijeća valjalo bi analizirati rad obaju odsjeka, što u ovom članku, temeljenom na građi unutrašnjeg odsjeka nije moguće. Ipak, očito je da je Vijeće uspjelo organizirati opskrbu i prijevoz vojske, brinuti o narodnim četama i provesti bojni popis stanovništva.⁸⁶ Sve te zadatke obavljali su banski povjerenici, ljudi osobita povjerenja bana i Vijeća, no ustanova povjereništva pokazala se vrlo manjkavom.

Izvanredne okolnosti i nepovjerenje u pojedine oblasti i činovnike uvjetovali su potrebu imenovanja povjerenika za pojedina područja ili važnije zadatke. Premda je ban u dopisu Upravnom odboru zagrebačke županije odredio da se povjerenici dodijeljeni županiji brinu za opskrbu i prijevoz vojske, neki su dobili i šire ovlasti, naime da upotrijebe sva sredstva kako bi održali red i mir.⁸⁷ Vjerojatno najšire ovlasti dobio je povjerenik u virovitičkoj županiji i Osijeku, Ivan Zidarić, kojemu je Vijeće pisalo da može postupiti prema svojoj »razboritosti«.⁸⁸ Kako je to vrlo neodređen djelokrug, nije čudno što su se zbog djelatnosti nekih povjerenika morale voditi istrage. Povjerenik za Hrvatsko primorje, Šime Klarić, u svom rodo-

⁸¹ BP 17 i 30b, CLII, 1849.

⁸² BV N 5021/1021, VI, 1849.

⁸³ BV N 242/52, IV, 1849.

⁸⁴ Vaso Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, Zagreb 1958, 467; BP 106, CLII, 1849.

⁸⁵ BV N 4139/646, III, 1848.

⁸⁶ J. Adamček, n. dj., 65—67.

⁸⁷ BP 300, CLI, 1848.

⁸⁸ BV N 2928 628, V, 1849.

ljubnom zanosu nemilosrdno je otpuštao činovnike pa je na kraju morao napustiti dužnost. Zbog vijesti da koprivnički povjerenik Dragutin Cekuš zatvara ljude bez dokaza o njihovoj krivici, u Koprivnicu je upućen I. Zidarić da provede istragu, a povjereništvo Franje Žigrovića izazvalo je pravi skandal jer ga je P. Čavlović kritizirao zbog rasipanja novca i prijetnji.⁸⁹

Koliko je samovoljan i štetan bio rad povjerenika pokazuje i pritužba vrhovnog upravitelja pošta Josipa Klempaja, da se pisma otvaraju pa se remeti redovni poštanski promet. Protiv povrede tajnosti pisama izjasnio se i ban upozorivši da se pošiljke ne otvaraju ukoliko nisu sumnjive.⁹⁰ Pitanje rada pošta dobar je pokazatelj situacije u kojoj je moralo djelovati Bansko vijeće. Velike teškoće priredili su mu poštanski namještenici — mađaroni, poput Ignaca Grillera, upravitelja pošte u Varaždinu, koji se pridržavao naredbi mađarskog ministerija. Grillera je Banskom vijeću tužio Upravni odbor križevačke županije s molbom da se takvi »iz Meternihanskih vremenah zaostavši šišmiši sa lučjom slobode rasperše«. Bansko vijeće je naredilo da se Grillera pozove na odgovornost i da se u svakoj središnjoj pošti postavi nadzornik da pregledava sumnjiva pisma.⁹¹ S obzirom da je Griller ustrajao u nepokornosti, a varaždinski povjerenik D. Pogledić izrazio bojazan da će i ostali činovnici — mađaroni ostaviti službu, Bansko vijeće je moralo hitno organizirati poštanski promet. Uz suglasnost bana, Griller je smijenjen, a upraviteljstvo pošta je preneseno u Zagreb »kao sriedište Hèrvatske«.⁹² Na čelo novog vrhovnog upraviteljstva postavljen je Josip Klempaj. Opasnost od mađarona nije bila mala jer su otpušteni varaždinski činovnici i riječki gubernij krajem kolovoza 1848. nastojali da se riječki poštari ne pokore banskoj vlasti, te da novčane pošiljke šalju preko Graza i Beča u Körmend.⁹³ Premda je Vijeće moralo osigurati kontrolu poštanskog prometa, poduzete mjere prešle su u krajnost jer je strogi nadzor usporavao rad pošta. Zato je Klempaj upozorio namjesnika da su naredbe o pošti nespretno i naglo izvršene.⁹⁴

Slično nadzornicima pošta, široke ovlasti dobili su i nadzornici sigurnosti imenovani već na početku rata protiv Mađara. Pitanja sigurnosti mogli su rješavati samostalno, obavještavajući odbore sigurnosti tek naknadno o svojim odlukama.⁹⁵ Postavljanje cijelog niza povjerenika i nadzornika bilo je znakom izvanrednih okolnosti koje su omogućavale da se ljudi zatvaraju bez dokaza o krivici. Primjera je više, od mađarona do onih koji su bili tek oklevetani, a mnogi od tih predmeta, koji bi po dosljedno provedenoj podjeli poslova pripadali isključivo nadležnosti pravosudnog odsjeka, često su dospjevali u unutrašnji odsjek, što ukazuje na činjenicu da su smatrani i političkim, a ne samo pravosudnim predmetima. Bez ikakva dokaza zatvoren je Maksim Milošević, za kojeg je peticiju za oslobođanje potpisalo 20 građana Zagreba. Milošević je naveo da je zatvoren a da nije »zakonito posluhnut«, na klevetu nekog čovjeka ograničenog uma, koji u »najmanjim slobodnijem izrazu ili gibanju već bunu i urotu vidi«. Tužio se što mu nadzornik sigurnosti nije predočio istražna pitanja

⁸⁹ BV n 184, I, 1848, 4926/833, III, 1848; 1647/357, 1940/420 i 1990/430, IV, 1849

⁹⁰ BV N 3770/587, III, 1848; 1265/265, IV, 1849.

⁹¹ BV n 29, I, 1848.

⁹² BV n 57 i 146, I, 1848.

⁹³ BV n 219, I, 1848.

⁹⁴ BV N 1467/317, IV, 1849. 3770.587, III, 1848.

⁹⁵ BV n 437, II, 1848.

napismeno, niti naveo denuncijanta. S obzirom da je parnica bila u toku unutrašnji odsjek nije ništa odlučio.⁹⁶

Dobar uvid u poimanje pravde pruža sukob Vijeća i Jelačića zbog otpuštanja riječkih činovnika. Ban je osudio povredu riječke municipalne autonomije i odredio da činovnici protiv kojih ne postoje dokazi zadrže namještenja, a istraga neka se provede »urednim putem«, jer je zadatak vlade da se pojedini krajevi, osobito Primorje, priviknu na ujedinjenje s Trojednicom kojoj »po naravi i zemljomestnom položaju« pripadaju. Bansko vijeće je iza Jelačićevih riječi slutilo tužbu nekog pojedinca, ali je priznalo da često nisu postojali »najstrožii dokazi« jer onaj tko želi spriječiti anarhiju ne može uvijek gledati »na juridičke dokaze, nego na moralnu convictiu, ili uvjerenje da je krivac sakrivio«. ⁹⁷

Nije to bio jedini sukob bana i Vijeća. Jelačić nije odobrio ni zamisao da Sabor odluči o sudbini mađarona, upozoravajući kako Sabor nije suviše. ⁹⁸ Na kraju su ipak pokrenute istrage protiv mađarona, ali je poglavarstvo Zagreba naglasilo da za to određeni povjerenici smiju djelovati samo u sporazumu s državnim odvjetnicima. Bansko vijeće je doista tako i postupilo, a državni odvjetnik F. Žerjavić je vratio dokazni materijal nekih oblasti jer nije sadržavao konkretne dokaze. ⁹⁹ Imajući na umu i već spominjani izvještaj o liberalnom tisku, moglo bi se reći da su državni odvjetnici pokušavali odlučivati nezavisno od upravne vlasti.

Premda se Vijeće neprestance pozivalo na zakonitost postupanja, samo se nje nije uvijek pridržavalo. Makar djelomično takva nedosljednost dade se objasniti ratnim prilikama, uostalom na snazi je bio prijeki sud, kojim su od 20. studenog 1848. bili obuhvaćeni i svi koji »proti pravu vlastitosti narod podpaljuju«. ¹⁰⁰ Da se takvo postupanje ne može isključivo pripisati banovoj konzervativnosti, pokazuje dopis koji su u ime karlovačkog magistrata potpisali M. Piškorec i D. Kušlan. Njime se još 26. travnja 1848. tražilo proglašenje prijekog suda za sve koji se »riečjum, pismom ili kakvim god načinom« izjasne za Mađare. ¹⁰¹ U drugom dopisu predlaže se osnivanje četiriju prijeka sudišta kojima bi se dodijelila vojna pomoć i neograničena vlast da poduzmu sve kako bi se stanje smirilo jer je i »cieli stališ Vlastelinah i sveštenikah u pogibelji da življenje i imetak na okrutni način izgubi«. ¹⁰² Očito je da su potrebu uvođenja izvanrednih mjera priznavali i liberali Kušlanova kova.

Pažnje je vrijedan prijedlog srijemske županije da se prijeki sud protegne i na one koji potiču netrpeljivost između katolika i pravoslavaca. Ban nije prihvatio tu mjeru ali je obećao da će se zauzeti kod patrijarha Rajačića i đakovačkog biskupa da se takva neprijateljstva prepriječe. ¹⁰³ Neprijeporno je da se vjerska netrpeljivost najžešće iskaljivala na Židovima. Još 22. travnja 1848. Jelačić je izričito naredio požeškom i varaždinskom magistratu da spriječe progon židovskog stanovništva, a pozivom na taj

⁹⁶ BV N 7102/1432, VII, 1849.

⁹⁷ BV N 1266/266, IV, 1849.

⁹⁸ Vladimir Koščak, Mađaronska emigracija 1848, Historijski zbornik III, Zagreb 1950, 49; BV N 1505/325, IV, 1849; 2215/485, V, 1849.

⁹⁹ V. Koščak, n. dj, 83; BV N 5712 1152, VII, 1849; 10302/2112, VIII, 1849.

¹⁰⁰ BV N 3762/579, V, 1848.

¹⁰¹ BP 30, CLI, 1848.

¹⁰² BP 41, CLI, 1848.

¹⁰³ BP 8, CLII, 1848.

nalog zaštitu su zatražili i osječki Židovi.¹⁰⁴ Budući da varaždinsko poglavarstvo nije navrijeme provelo naredbu, ban ga je opomenuo da zaustavi progon jer se »takvim fanatismom i despotismom duh vjeka oskvrnjuje« te na taj način »genij domovine« neće steći slavu.¹⁰⁵ Zagrebački protužidovski izgredi prošli su nekažnjeno, tek uz negodovanje štampe, a poglavarstvo je objasnilo banu da su na njih utjecali slični incidenti u Pešti, Požunu i drugim mjestima.¹⁰⁶ Uza sve to zbog rata s Mađarima i činjenice da su Židovi u Ugarskoj uglavnom pristajali uz revoluciju, vojne vlasti naredile su da se pazi kako Židovi ne bi prelazili hrvatsko-ugarsku granicu.¹⁰⁷ Tako su Židovi bili izvrgnuti kako antisemitskom raspoloženju domaćeg stanovništva, tako i sumnjičenjima vlasti.

Nije naodmet ponešto napomenuti o pojedinim odlukama Banskog vijeća koje su se ticale Židova, jer je stav prema njima ujedno i ogled toliko spominjanog načela »jednakosti i bratinstva«. Židovi su se obraćali zagrebačkom magistratu radi dozvole nastanjenja i obavljanja poslova, a većinu tih molbi Vijeće je odobravalo, ponekad i protiv odluke poglavarstva.¹⁰⁸ Građani su se prvenstveno bojali konkurencije, pa je magistrat Zagreba odbio molbu Davida Bluma da nabavlja uniforme, smatrajući da će zbog njegove razgranate trgovine propasti posao zagrebačkim građanima. Bansko vijeće je uvažilo Blumovu molbu uz preporuku da izradu uniformi povjeri domaćim majstorima, a na nalog namjesnika poništilo je i odluku zagrebačkog poglavarstva i dozvolilo Jacquesu Epsteinu da prodaje robu koju sašiju domaći krojači.¹⁰⁹ Zanimljiv je slučaj liječnika Schönsteina kojem je magistrat odbio molbu da vrši doktorsku praksu zog »privrženikom Mojsesovog vjeroispovjedanja ne vrlo priatne u ovom Varošu okolnosti i čutjenja«, ali je Vijeće odlučilo da s obzirom da nisu poznati nikakvi politički pristupi molitelja, on ne može biti spriječen da se kao slobodan znanstvenik nastani u slobodnoj, ustavnoj državi.¹¹⁰

Ipak, najpoticajnija je izjava liječnika Šimona Weissa u istrazi pokrenutoj zbog sumnje da je član tajnog mađaronskog društva. On je istakao kako je kao sučlan Hrvatske štedionice predlagao da se zapisnici vode na narodnom jeziku, a zalagao se i da se »služba božja u Mosaičkoj Cerkvi u Hrvatskom jeziku obavlja na koliko to iste Cerkve okolnosti, i običaji dopuštaju«. Weiss je bio pod istragom pa se nastojao što bolje opravdati,

¹⁰⁴ BP 14, 79, 101, 102, CLI, 1848; F. Potrebića n. dj, 142—146; M. Gross, n. dj 363; ista, Židovi u Habsburškoj monarhiji u 19. stoljeću, Gordoban 23—24, Zagreb, 1987, 26.

¹⁰⁵ BP 22 i 74, CLI, 1848.

¹⁰⁶ BP 97, CLI, 1848.

¹⁰⁷ BV N 7083 1423, VII, 1849.

¹⁰⁸ U građi unutrašnjeg odsjeka nalazi se samo jedan slučaj odbijene molbe zbog tužbe zagrebačkog zlatarskog ceha da se Židovu ne podijeli pravo trgovanja zlatom i dragim kamenjem. U žalbi meštiri nisu birali riječi jer pišu da »najveće zlo na svētu iz Čifuta izhadja«. BV N 13251 2671, VIII, 1849.

¹⁰⁹ BV N 10188 2088, VIII, 1849. O Blumu v. M. Gross, Počeci, n. dj, 364. O Epsteinu: BP 64 i 97, CLI, 1848; BV N 9826/2026, VIII, 1849; Miroslava Despot, Jacques Epstein — Život i rad, Jevrejski almanah, Beograd, 1963—64, 82—89; M. Gross, n. dj, 364—365.

¹¹¹ BV N 8508 1748, VII, 1849; 10702 2202, VIII, 1849. Schönstein je bio jedan od sudionika skupštine liječnika Hrvatske i Slavonije 14. srpnja 1850, a sudjelovao je i u izradi osnove zdravstvenog upraviteljstva, koja je usvojena na skupštini. BV N 7506 1626, XI, 1850; JN 59, Zagreb, 18. lipnja 1850.

a oslobođen je jer je Bansko vijeće zaključilo da istraga nije otkrila ništa bitno što bi ga moglo teretiti.¹¹¹

Navedeni dokumenti pokazuju da se, barem što se Židova tiče, Bansko vijeće držalo zakona i nije im stvaralo teškoće tamo gdje ih nije trebalo biti, a vjerojatno nije bila nevažna činjenica što su svi navedeni molitelji pripadali židovskoj eliti. Mada raspoloženje stanovništva nije bilo u prilog Židova, ban i Bansko vijeće pružali su iz zaštitu, no dalje od tog, ka emancipaciji Židova predloženoj u liberalnim *Saborskim novinama* Bansko vijeće nije moglo krenuti.¹¹²

U svom radu Bansko vijeće je bilo sputano diktatorskom ovlašću bana koji je svaku njegovu odluku mogao poništiti i preinačiti, a djelotvornost Vijeća kočila je i njegova privremenost te nedostatak čvrstih načela po kojima bi se moglo ravnati. Jedini stalan oslonac davali su zaključci Sabora 1848, no kako je on bio odgođen, rad se nastavio u odborima koji su pripremali nacрте članaka predviđenih za raspravu na Hrvatskom saboru. O pojedinim nacртima članaka mišljenja su se razmjenjivala i u sjednicama Banskog vijeća.¹¹³

Posebnu pažnju valja obratiti člancima o organizaciji vlade (Državnog vijeća) i Sabora. Buduća hrvatska vlada zamišljena je kao tijelo koje na čelu s banom, ili u njegovoj odsutnosti banskim namjesnikom, upravlja autonomnim poslovima Trojedne kraljevine. Dakle Državno vijeće bi, kao i Bansko, bilo uređeno u skladu s federalističkom koncepcijom o diobi poslova na središnje (zajednički financijski, vojni i vanjski poslovi) i autonomne. Sve naredbe postajale bi valjane tek uz potpis bana i supotpis jednog vijećnika, a kod austrijske vlade jedan hrvatski vijećnik bi premapotpisivao sve odredbe vlade i kralja koje se odnose na Trojednicu. Svaki državni vijećnik bio bi za svoj rad odgovoran Hrvatskom saboru u kojem bi svi vijećnici imali mjesto, ali bi njihovo mišljenje bilo savjetodavnog karaktera jer ne bi imali pravo glasa, osim ako nisu istodobno i zastupnici. Podjela na odsjeke ostala bi jednaka onoj u Banskom vijeću. Izgleda da je presudnu ulogu u sastavljanju tog članka imao I. Mažuranić.¹¹⁴

Premda je liberalna *Südslawische Zeitung* pozdravila donošenje članka o organizaciji vlade, uputila mu je i cijeli niz primjedbi.¹¹⁵ Po njenom mišljenju valjalo bi prvo urediti općine, a ne vladu koju je ionako iluzorno organizirati sve dok ne postoji zemaljski ustav koji bi odredio načelni stav Trojednice prema Monarhiji. Samom prijedlogu članka zamjera se što je okvir poslova domaće vlade nejasan, no najutemeljeniji prigovor odnosi se na činjenicu što nije predviđena odgovornost za cjelokupnu politiku vlade.

¹¹¹ BV N 3921/598, III, 1848.

¹¹² *Saborske novine* 12, 13 i 14, Zagreb 4, 10. i 18. srpnja 1848. Doduše članak se zalaže za asimilaciju Židova pa je njegova liberalnost vrlo funkcionalna. List *Südslawische Zeitung* čak je predvidio mogućnost da jedan rabin sudjeluje u radu prosvjetnog odsjeka. SZ 11, Zagreb 26. siječnja 1849.

¹¹³ BV N 3761 578, V, 1848. Ban je upozorio da se »diela odborna« uzmu u pretres u odsjecima Vijeća s ciljem da se što prije izrade prijedlozi zakonskih članaka koji bi se putem tiska predali »javnom razumljenju«.

¹¹⁴ Prijedlog članka je usvojen 5. siječnja 1849. a Vijeće ga je poslalo civilnim i vojnim oblastima kako bi preko svojih zastupnika iznijele primjedbe na Saboru. BV N 927/187, IV, 1849; S. Pejaković, n. dj, 164—166; SZ 6, 15. siječnja 1849. O Mažuraniću: BV n 351, I, 1848; NSB R 5850 II br. 10. M. Živančević, n. dj, 86.

¹¹⁵ SZ 7, 8, 9 i 10, Zagreb 17, 19, 22. i 24. siječnja 1849.

Naime ban, koji predsjedava Vijećem i imenuje njegove članove, ne podliježe odgovornosti. Tako se mogu promijeniti članovi Vijeća ali ne i njegova eventualna kriva politika. *Südslawische Zeitung* s pravom primjećuje da ukoliko se kani osnovati vrhovno upravno tijelo, a ne tek savjetodajni organ bana, sastav vlade valja prepustiti jednom povjereniku Hrvatskog sabora, koji bi predsjedavao Vijeću i za svoje postupke bio odgovoran kao i ostali članovi vlade.

Članak o Saboru zakonodavnu vlast u Trojednici dodijelio je kralju i narodu, zakonito sakupljenom na Saboru koji se mora držati svake godine. Zanimljivo je da je predviđen dvodomni Sabor, s tim da bi donji dom bio dvostruko veći od gornjeg.¹¹⁶

S obzirom da su članci trebali biti usvojeni tek na Saboru, oni nisu mogli biti zakonskim temeljem rada privremene vlade. Budući da se Sabor nije sastao sve do 1861, Vijeće, koje se uzdalo u njegovu potporu, ostalo je prepušteno samo sebi. Zato i nije čudo što je ponekad donosilo proturječne odredbe i ustručavalo se poduzeti odlučnije korake ka modernizaciji. Međutim Vijeće nije djelovalo kao jedinstvena i dobro organizirana cjelina i zbog unutrašnjih nesporazuma, poput razlika u stavovima pojedinih članova ili preplitanja nadležnosti odsjeka. Po Daubachyjevoj »Osnovi« u središnjoj pisarnici se odlučivalo kojem odsjeku valja poslati dotični dopis, a unutrašnji odsjek je često dobivao i predmete drugih odsjeka.

Bansko vijeće stajalo je na razmeđu starog i novog i oba načela su se prelamala u njegovu djelovanju. Stari princip ogledao se i u činjenici što se upravno tijelo smatralo pomoćnim organom najmoćnijeg pojedinca u domaćoj hijerarhiji, bana ili banskog namjesnika. Mirko Lentulaj je bio prvenstveno banski namjesnik i tek kao takav predsjednik Banskog vijeća, kojem je mogao naređivati po svom nahođenju ukoliko ban nije drugačije odredio. Namjesnik nije imao obvezu ni odgovornost prema Vijeću, nego samo prema banu. Kako Sabor nije ništa odlučio o postavljanju odgovornih načelnika odsjeka, već o upravnom tijelu u cjelini, razumljivo je da su se dopisi često rješavali prezidijalno — rješavao ih je namjesnik a da nisu bili upisani u zapisnik. Mnogi su dopisi naslovljeni na Lentulaja, a ne na Vijeće, a i sam ban je svoja pisma nerijetko upućivao namjesniku. No, u radu Vijeća uvriježila se praksa održavanja kako sjednica pojedinih odsjeka, tako i zajedničkih sjednica svih odsjeka. Na tim sjednicama čulo se mišljenje više ljudi, od kojih je nemali broj bio liberalnih načela.

Imajući u vidu prijedloge članaka o vladi i Saboru, te otpor oktroiranom ustavu, Banskom vijeću se ne može poreći da je pokušavalo izboriti autonomiju Trojednice i učiniti sve da se Hrvatski sabor može sastati i donijeti dalekosežnije odluke. Premda je Bansko vijeće oklijevalo da provede modernizaciju uprave i bez Sabora, a u svom radu je pokazalo mnoge nedostatke, ono je ipak preraslo ulogu koju mu je u početku namijenio ban, naime da bude tijelo koje mu samo pomaže u upravljanju. Stoga se doima vrlo neprimjerenim što Jelačić, nezadovoljan otporom Vijeća oktroiranom ustavu, ističe kako je naredba o osnivanju Vijeća privremena jer je proizašla iz »skrajnje nužde onoga doba, kad osamljeni stajasmok«. Takav stav prema Vijeću pokazat će i vladar. Potvrđujući tek naknadno zaključke Hrvatskog sabora, on je naglasio da je i članak XI, o osnivanju do-

¹¹⁶ BV N 2446/516, V, 1849. Spis je poslan oblastima 7. ožujka. Izgleda da je važnu ulogu u sastavljanju članka imao Lj. Vukotinović. BV n 315, I, 1848.

maće vlade, rezultat izvanrednih okolnosti, prestankom kojih je i članak postao izlišnim.¹¹⁷

Napadom na Bansko vijeće Jelačić je u stvari pomagao nadolazećem neoapsolutizmu. O tom svjedoči i pismo ministra unutrašnjih poslova, Alexandra Bacha Jelačiću, u kojem navodi kako Ministarsko vijeće u potpunosti dijeli banovo mišljenje da stari namjesnik Mirko Lentulaj nije dorastao zahtjevima sadašnjice, pa ga valja zamijeniti nekim »jačim karakterom«. Dakako, Bach nije smatrao Bansko vijeće upravnim tijelom, već savjetodavnim organom, a bojao se da bi ono moglo u Hrvatskoj i Slavoniji preuzeti ulogu što ju je u Ugarskoj imala mađarska vlada.¹¹⁸ Zato je isticanjem privremenosti i savjetodavnog karaktera Vijeća, te izvanrednih okolnosti kao razloga njegova osnivanja, bečko središte nastojalo (i uspješno), osporiti legitimitet hrvatske vlade.

Iz dosad navedenih podataka može se razabrati na koje je sve poteškoće nailazilo Bansko vijeće. Ukratko, ono se moralo suočiti s neriješenim pitanjem odnosa prema Austriji i Ugarskoj, ratom protiv Mađara, povremenom neposlušnošću podređenih oblasti, razmiricama s crkvenim i vojnim vlastima, a nadasve s naslijeđenim teretom feudalne uprave. Mada je, pokušavajući riješiti sve te probleme, Bansko vijeće pokazalo niz nedostataka, između ostalih i nedosljednost te sklonost staroj praksi, ne može mu se osporiti da je ipak uspješno zamijenilo uvijek odsutnog bana, privremeno predstavljajući manjkavu ali nezavisnu hrvatsku vladu, koje će se za razdoblja neoapsolutizma mnogi rodoljubi s nostalgijom sjećati.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Artikel varweist auf die Schwierigkeiten, auf die die Verwaltung des Banschaftsrates stieß, insbesondere die Innere Abteilung. Der Banschaftsrat war als zeitweilige aber selbständige kroatische Regierung von 1848—1850 in der Lage, wenigstens im Provinzial Veränderungen durchzuführen, die einen Abbruch mit der Feudalordnung bedeutet hätten.

Aber sogar die Versuche, Modernisierungen durchzuführen, scheiterten, teils weil nicht einmal der Rat selbst konsequent in seinen Entscheidungen war, was nicht verwunderlich ist mit Rücksicht darauf, daß seine Mitglieder sowohl konservativ waren, als auch liberal. Große Schwierigkeiten für den Rat bedeuteten untergeordnete Bereiche, die zeitweise auf der alten Feudalpraxis bestanden, dann der Banus, denn er änderte-manchmal auch unter dem Druck aus Wien- die Beschlüsse des Rates, und schließlich auch die schweren Bedingungen durch den Krieg. Dazu erschwerten auch die kirc-

¹¹⁷ BV N 9160/1890, VII, 1849; B. Šulek, Naše pravice, Zagreb 1868, 328.

¹¹⁸ BP 374, CLIV, 1849; M. Gross, n. dj, 65.

hlichen Machtträger und die militärischen Mächte die Arbeit des Rates, denn sie waren damit beschäftigt, dass sich dieser nicht in ihren Wirkungskreis einmischen solle.

So befand er sich zwischen dem Alten und dem Neuen, der Rat konnte sich nicht mehr auf die Prinzipien der feudalen Verwaltung stützen, und die Prinzipien der modernen Verwaltung begannen sich erst abzuzeichnen. Daneben hatte der Rat keinerlei Richtlinien, außer den Beschlüssen der Kroatischen Nationalversammlung aus dem Jahr 1848. Da diese verschoben und aufgelassen wurde setzten die Versammlungsausschüsse ihre Arbeit fort und bereiteten Vorschläge für Gesetzesartikel, die für die Diskussion in der Nationalversammlung vorgesehen waren, vor. Da nun diese Versammlung bis 1861 nicht mehr zusammentrat, und da die Vorschläge der Ausschüsse ohne Zustimmung der gesetzgebenden Körperschaft nicht zur Grundlage des Handelns der einheimischen Regierung werden konnten, blieb der Banschaftratsrat sich selbst überlassen, und so ist es selbstverständlich, daß seine Beschlüsse häufig inkonsequent waren. Obwohl der Rat in seiner Arbeit zahlreiche Mängel aufwies, gelang es, in der schweren Lage das Provinzial zu verwalten, indem man konsequent auf dem Kampf um die kroatische Autonomie bestand. Dabei muß hervorgehoben werden, daß in dem kurzen zweijährigen Zeitraum der Banschaftratsrat eine Entwicklung genommen hatte von einer schlecht organisierten Gruppierung von Volkstümlichen bis zu einer Verwaltungskörperschaft, die aus einer Inneren, Finanz-, Bildungs-, Kampf- und juridschen Abteilung bestand.

Obwohl sich der Rat der Ausrufung der oktruyierten Verfassung für Kroatien und Slawonien widersetzte, konnte das Vordringen des Neoabsolutismus nicht verhindert werden, und so löste der Banus auf Anordnung des Herrschers den Banschaftratsrat am 26. Juni 1850 auf.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 22

ZAGREB

1989.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 22

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Strossmayerova 2 — 55425 Davor
ANDREIS MLADEN, Socijalističke revolucije 42 — Zagreb
ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajčeva 31 — Zagreb
BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet — Zagreb
BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
BRANDT dr. MIROSLAV, Socijalističke revolucije 73 — Zagreb
BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet — Zagreb
CRNKOVIĆ GORAN, prof. Maršala Tita 170 — Opatija
ČORALIĆ LOVORKA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
GRGIN BORISLAV, prof. Baštijanova 54 — Zagreb
IVELJIĆ ISKRA, prof. Ilica 165 — Zagreb
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
KOLAR-DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet — Zagreb
KRIVOKAPIĆ mr. GORDANA, Institut za istoriju radničkog pokreta — Beograd
LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje naroda i narodnosti — Zagreb
MATKOVIĆ STJEPAN, Šubićeva 3 — Zagreb
OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
RICHTER ŽELJKA, prof. Povijesni muzej Hrvatske — Zagreb
STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske — Zagreb
ŠILOVIĆ DANJA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
ŠVAB mr. MLADEN, Leksikografski zavod »M. Krleža« — Zagreb
VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
ŽIVKOVIĆ mr. DANIELA, Sveučilišna i nacionalna biblioteka — Zagreb
